

**Politikatudományi
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Vajda Adrienn

Lehetséges-e a nők képviselete nők nélkül?

A női ügyek megjelenése a magyar Országgyűlésben (1998–2014)

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Várnagy Réka Ph.D.

Budapest, 2019

**Budapesti Corvinus Egyetem
Politikatudományi Intézet**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Vajda Adrienn

Lehetséges-e a nők képviselete nők nélkül?

A női ügyek megjelenése a magyar Országgyűlésben (1998–2014)

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Várnagy Réka Ph.D.

© Vajda Adrienn

Tartalomjegyzék

I.	Kutatási előzmények és a téma indoklása.....	4
II.	A felhasznált módszerek	7
III.	Az értekezés eredményei.....	12
III.1.	Nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok	12
III.2.	Női érdekek megjelenése a parlamenti kérdésekben és interpellációkban	13
III.3.	Összegzés.....	15
IV.	Hivatkozások.....	19
V.	A szerző korábban a témában készített publikációi	21

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. táblázat:	Az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok száma az egyes parlamenti ciklusokban (1998–2014)	7
2. táblázat:	Az egyes parlamenti ciklusokban vizsgált kérdések és interpellációk száma (1998–2014).....	8
1. ábra:	Összefoglaló ábra – A parlamenti kérdésekben és interpellációkban megjelenő női témák fő típusainak megoszlása (1998–2014)	14
2. ábra:	A parlamenti pártok posztmaterialista – tradicionális értékskálán elfoglalt pozíciója (2002, 2006, 2010)	16

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Ma egyre több tudományos kutatás fókuszában a női képviselet kérdése áll, ahogy egyre több szempontból kerülnek fel a női kérdések a tudományos napirendre. A nők a legtöbb politikai és döntéshozó testületben kisebbséget alkotnak, ami társadalmi arányukat tekintve igencsak szembetűnő. Éppen ezért a különböző nemzetközi szervezetek gender mainstreaming gyakorlatától kezdve a nők parlamenti jelenlétének növelésére kiadott irányelveken keresztül egyre több kísérlet történik a nők alulreprezentáltságának megszüntetésére. A férfítöbbségű parlamenteket jellemzően az a vád éri, hogy a nők hiányából fakadóan azokban nem találunk képviseletre a női érdekek, nem jelennek meg a végső társadalmi döntésekben a női szempontok (Ayata és Tütüncü 2008, 461; Lindgren et al. 2009, 33; Phillips 1995). Ebből kifolyólag a kutatások többnyire arra a kérdésre keresik a választ, hogy mi a nők alulreprezentáltságának az oka és hogyan lehet azon változtatni. A kutatások egy másik iránya pedig az, amikor növekedés következik be a nők képviseleti arányában és annak hatásait vizsgálják. Azonban ritkán merül fel, hogy a fennálló képviseletet vizsgáljuk meg, hogy az mire elég. Tehát azt, hogy a nők alacsony parlamenti aránya ellenére mit mondhatunk el a női képviseletről. A kérdés ugyanis úgy is feltehető, hogy: a nők jelenlétének hiánya egyben a női érdekek megjelenítésének hiányát is jelenti-e? Értekezésemben ebből a kérdésből kiindulva a magyar esetet vizsgáltam meg, ahol a rendszerváltás óta állandósulni látszik a nők alacsony parlamenti létszámaránya. Mivel egy demokratikus parlamentnek nyilván foglalkoznia kell olyan ügyekkel is, amelyek elsősorban vagy többnyire a nőket érintik, ezért létjogosultsággal bír a nők tartalmi képviseletének kutatása még a magyar esetben is. A hangsúly a nők jelenlétéről (deskriptív/leíró képviselet) a tartalomra helyeződik, tehát azokra az esetekre, amikor a képviselők a nők nevében, a nők érdekében cselekednek (szubsztantív/tartalmi képviselet).

A gender szakirodalomban gyakori kérdés, hogy a nők számszerű jelenléte hogyan befolyásolja a döntéshozó testület munkáját (hatásukra valóban megjelennek-e új női szempontok), illetve az milyen kapcsolatban áll a nők tartalmi képviseletével. A két képviselet típus egymáshoz való viszonyával kapcsolatban a szakirodalomban nincs egységes álláspont, amit jól mutat a két rivális elmélet is. A kritikus tömeg elmélete – Kanter (1977) nevéhez köthető, a politika világára Dahlerup (1988) terjesztette ki – szerint a nők számszerű jelenléte tartalmi képviseletük előfeltétele. A vonatkozó irodalom szerint a nők 15–30 százalékos jelenléte szükséges ahhoz, hogy a nőknek hatásuk legyen a döntéshozatalra. Fontos azonban, hogy ez az arány inkább tekinthető a politika változásának egy elégséges, de nem szükséges feltételének. Az elmélettel szemben felhozott leggyakoribb kritika, hogy azt a

gyakorlat több esetben nem igazolta, aminek vélhetően az az oka, hogy a nők parlamenten belüli arányának növekedése nem feltétlenül a kollektív cselekvés irányába, hanem sokkal inkább az individualizáció irányába hat (Studlar és McAllister 2002). A rivális elmélet, a kritikus szereplő elmélete szerint viszont a nők tartalmi képviselésének nem előfeltétele a jelenlét, a hangsúly sokkal inkább a női ügyekért elkötelezett politikai vállalkozókon van, akik nem kizárólag női politikusok (Childs és Krook 2006; 2008; 2009; Celis et al. 2008). A női érdekek megjelenítői tehát egyaránt lehetnek nők és férfiak, valamint bal- és jobboldali párt képviselői is – tekintve, hogy az utóbbi időben egyre több olyan tanulmány jelent meg, amely azt bizonyítja, hogy a jobboldali pártok is elkötelezettek a női érdekek képviselése szempontjából (Erzeel és Celis 2016, 576). A fókusz így a női képviselők csoportjáról az egyes képviselőkre helyeződik. Az értekezés megírásakor ez utóbbi elméletből indultam ki, tehát egyrészt nem szűkítettem le a lehetséges szereplők körét a nőkre és a baloldali képviselőkre, hanem fenntartottam, hogy a női érdekek megjelenítői egyaránt lehetnek női és férfi képviselők, valamint bal- és jobboldaliak is. Másrészt pedig a magyar parlamentben tapasztalt alacsony arányú női képviselet is inkább ezt az elméletet valószínűsíti.

Értekezésemben a női képviselet tartalmi elemzését végeztem el, ami hiánypótlónak tekinthető, mivel a nők képviseletének kérdésével foglalkozó kutatások nagy része azon túl, hogy dokumentálta a nők alulreprezentáltságát, leginkább arra kereste a választ, hogy mi akadályozza meg a nők megjelenését a parlamenti politikában. A nők tartalmi képviseletével tehát meglehetősen kevés hazai kutatás foglalkozik. Az értekezés az 1998 és 2014 közötti négy parlamenti ciklusra terjed ki, fő kutatási kérdésem a nők tartalmi képviseletével kapcsolatban, hogy *a női érdekek hogyan és ki által jelennek meg a magyar Országgyűlésben?* A kérdés megválaszolásához azonban fontos kitérni a női érdek meghatározásának problémájára. A női ügyek és érdekek fogalmának meghatározása nem egyértelmű, nem adható meg azok pontos definíciója még annak ellenére sem, hogy nyilván vannak olyan ügyek és élettapasztalatok, amelyekben a nők többsége osztozik. Mivel a nők heterogén csoportot alkotnak, ezért esetükben nem feltételezhetünk egységes csoportérdeket sem. Ennek megfelelően a szakirodalomban is meglehetősen sokféle meghatározása létezik a női ügyeknek és érdekeknek, ráadásul a kifejezések használata sem egységes. A fogalmak tartalma mindig annak függvényében változik, hogy az adott tanulmányban éppen milyen szempontok kerülnek hangsúlyozásra: a női szerepek változásától, a női mozgalmak feminista jelszavain keresztül, egészen a nők hagyományos szerepéig bezáróan meglehetősen változatos meghatározásokkal találkozhatunk. Vannak olyan megközelítések, amelyek annak függvényében határozzák meg a nőkhöz kapcsolódó közpolitikák körét, hogy azok a nők többségére közvetlenül vagy jobban

hatnak a férfiakhoz képest (Carroll 1994, 15), illetve biológiai- (például mellrákszűrés, reprodukció jogok) vagy társadalmi okokból (például gyereknevelés) inkább a nőkre vonatkoznak (Lovenduski 2001, 745). Bizonyos ügyek (például gyereknevelés, oktatás, reprodukciós jogok) kizárólagos női ügyként való meghatározása jellemzően abból a feltételezésből indul ki, hogy a nők nemükből fakadóan ugyanazt az álláspontot képviselik az egyes kérdésekben. Ez a feltételezés azonban egyrészt magában hordozza annak a veszélyét, hogy bizonyos csoportokat kizárják a képviseletből, másrészt pedig elfedi azt, hogy a képviselő neme jellemzően csak az identitásának egy kis részét határozza meg (Bjarngård és Murray 2015, 3). Mivel a nők minden politikailag releváns társadalmi csoportban megtalálhatók, nem ritka a női érdekek esetében az egymást keresztező törésvonalak léte (Beckwith 2014, 25). Éppen ezért a nők tartalmi képviseletének vizsgálatakor fontos annak a kérdésnek a tisztázása, hogy az egyes szereplők a nők mely csoportja érdekében cselekednek. Megállapítható továbbá, hogy a nők érdekei társadalmilag konstruáltak, országonként eltérőek lehetnek, időről időre változhatnak, sőt párhuzamosan több női érdek is jelen lehet. Éppen ezért az értekezésben a női ügyek körének országspecifikus meghatározására törekedtem.

A képviselet megvalósulását a parlamenti munka két területén vizsgálom: az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok; interpellációk és parlamenti (írásbeli és szóbeli) kérdések. Az egyes irományok tartalmi elemzése lehetőséget ad arra, hogy megismerjük az aktuális kormány és ellenzék, valamint az egyes pártok nőkre vonatkozó képviseleti szándékát. Az értekezés három önálló és egy összehasonlító esettanulmányt is tartalmaz, amelyek célja egy-egy olyan törvényjavaslat parlamenten belüli és kívüli vitájának bemutatása, amelyek témája a szakirodalom szerint nagy valószínűséggel női érdeket érint. A kutatási eredmények alapján pedig igyekszem választ adni az értekezés címét is adó a kérdésre, miszerint: *Lehetséges-e a nők képviselete nők nélkül?*

II. A felhasznált módszerek

A dolgozatban kvantitatív és kvalitatív kutatási módszerek egyaránt megjelennek. A kutatás első részében a törvényjavaslatok, valamint a parlamenti kérdések és interpellációk kvantitatív elemzését végeztem el. Az első esetben a nagy elemszám miatt a vizsgálat tárgyát az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok, pontosabban azok indokolásai alkották, amelyeken keresztül elsősorban a kormány képviseleti szándéka rajzolódhat ki, tekintve, hogy azok többségét a kormány, illetve kormánypárti képviselők nyújtják be. Mivel a törvényjavaslatok között vélhetően kevesebb olyat találunk, amelynek direkt címzettjei a nők, ezért a vizsgálat kiterjedt a parlamenti kérdések és interpellációk vizsgálatára is. Ezeken az eszközökön elsősorban (de nem kizárólag) az ellenzéki képviselők képviseleti szándéka ismerhető meg. A kutatás során az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok és a szóbeli kérdések mind a négy parlamenti ciklusra vonatkozóan teljeskörűen lettek feldolgozva. Az interpellációk és az írásbeli kérdések esetén pedig a nagy elemszám miatt próbakódolás készült. Mindkét esetben a négy parlamenti ciklus második évében benyújtott irományok lettek feldolgozva. A pontos elemszámokat a következő két táblázat tartalmazza:

1. táblázat: Az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok száma az egyes parlamenti ciklusokban (1998–2014)

Parlamenti ciklus	Összes benyújtott törvényjavaslat száma	Az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok száma
1998–2002	858	478
2002–2006	968	588
2006–2010	967	616
2010–2014	1 521	860

Szerző által készített táblázat, az adatok forrása: www.parlament.hu

2. táblázat: Az egyes parlamenti ciklusokban vizsgált kérdések és interpellációk száma (1998–2014)

Parlamenti ciklus*	Szóbeli kérdések száma		Interpellációk száma		Írásbeli kérdések száma	
	összesen	elhangzott	összesen	elhangzott	összesen	megválaszolt
1998–2002 (1999)	508	404	346	243	252	250
2002–2006 (2003)	1653	807	883	236	4180	4148
2006–2010 (2007)	1057	729	523	224	1196	1187
2010–2014 (2011)	1307	869	446	263	1694	1681

* Az interpellációk és írásbeli kérdések esetén zárójelben a vizsgált év szerepel, a táblázat az ebben benyújtott és elhangzott/megválaszolt irományok számát tartalmazza.

Szerző által készített táblázat, az adatok forrása: www.parlament.hu

Mindkét vizsgálati területen a nők tartalmi képviselőit jelentő ügyek megjelenését kerestem. A nőket érintő ügyek egy lehetséges, általam vizsgált körét a magyar helyzet sajátosságait figyelembe véve alkottam meg, ezek megjelenési gyakoriságát vizsgáltam. A női ügyek között egyaránt megjelennek a nők hagyományos, családon belüli szerepéhez, illetve a nők esélyegyenlőségéhez kapcsolódó témák is:

- a gyermekvállaláshoz és annak ösztönzéséhez kapcsolódó intézkedések úgy, mint a várandósgondozás, a gyermekvállaláshoz és -neveléshez kapcsolódó támogatások (anyasági támogatás, gyed, gyes stb.), családtervezés, főállású anyaság;
- a nők önrendelkezéshez való joga, abortusz, fogamzásgátló szerek támogatása;
- a család és a munka összeegyeztetését szolgáló intézkedések (például családbarát munkahelyek, részmunkaidős és atipikus foglalkoztatási formák növelése a gyermekvállalás ösztönzése érdekében);
- védőnői szolgálat;
- nők korkedvezményes nyugdíjazása;
- nőgyógyászati kérdések (nőgyógyászati problémák, szűrővizsgálatok, HPV oltás stb.);
- a nők politikai, gazdasági és munkahelyi (esély)egyenlősége (a nők munkaerőpiaci helyzete, nemek közötti bérszakadék, női kvóta stb.);
- családon belüli, illetve nők elleni erőszak problémája;
- prostitúció.

A kutatás során bár alapvetően ezen ügyek megjelenését vizsgáltam, meghagytam annak a lehetőségét is, hogy a képviselők maguk azonosítsanak akár ezektől eltérő női érdekeket is, tehát azokat az eseteket is vizsgáltam, amikor a képviselők kifejezetten azt mondták, hogy például egy adott javaslat a nők vagy a nők valamely csoportjának érdekét szolgálja vagy bizonyos intézkedések megtétele a nők számára fontos (női érdek kategóriája).

A kérdésekben és interpellációkban a felmerülő témákat négy fő kategóriába soroltam, ahol a két szélső pontot a feminista értékekhez sorolható, illetve a nők hagyományos szerepéhez kapcsolódó ügyek alkották. Celis és Childs (2012) tipológiája alapján a feminista ügyek közé soroltam általában a nők esélyegyenlőségével és döntési szabadságával foglalkozó ügyeket (például a nők közéleti vagy munkaerőpiaci jelenléte, nők elleni erőszak, nők önrendelkezési joga stb.), illetve a nők hagyományos szerepét támogató ügyek közé a gyermekvállaláshoz, az anyasághoz, a nők családon belüli szerepéhez (gyermeknevelés, ápolási feladatok) köthető ügyeket. Ez utóbbi besorolás tehát a női szerepek családközpontú megközelítéséről szólt. A kettő közti kategóriában azok az ügyek szerepeltek, amelyeknél a nők kettős társadalmi szerepe, az anyaság és a kereső tevékenység, összeér (család és munka összeegyeztetése). A negyedik csoportot az „egyéb ügyek” alkották, amelyek nem köthetők kizárólag egyik fenti kategóriához sem (például egyes egészségügyi vagy nyugdíjjal kapcsolatos kérdések a nőkre vonatkozóan).

A kutatás során kiegészítő forrásokat is használtam a női ügyek azonosítása érdekében, ezek: a pártok választási programjai, Hungarian Comparative Agendas Project (CAP, Boda és Sebők 2018) adatbázisa, Chapel Hill Expert Survey adatbázisa:

- Az egyes ciklusokban parlamenti mandátumot szerző pártok választási programjait abból a szempontból néztem át, hogy volt-e kifejezetten női programjuk. Ez alapján a kormánypártoknál képet kaphatunk arról, hogy volt-e előzetes elképzelésük a nők képviseletére vonatkozóan, az ellenzéki pártoknál pedig arról, hogy milyen ügyeket vethetnének fel a parlament napirendjétől függetlenül.
- A CAP adatbázist az általam női ügyként kódolt törvényjavaslatok és interpellációk ellenőrzéséhez használtam kontrollváltozóként. (Az értekezés írásakor a szóbeli és írásbeli kérdések közpolitikai besorolása még nem készült el a projekt keretében.)
- Mivel a legújabb kutatások szerint (Erzeel és Celis 2016) azok a pártok, amelyeknél hangsúlyosabban jelennek meg az olyan nem anyagi jellegű értékek, mint például az egyéni szabadság és az önmegvalósítás, nagyobb valószínűséggel tartják fontosnak a női érdekek megjelenítését és képviseletét a hagyományos értékek

fontosságát valló pártokhoz képest. Ezért megnéztem a hazai parlamenti pártok posztmaterialista–tradicionális értéktengelyen elfoglalt pozícióját (Chapel Hill Expert Survey: Bakker et al. 2015) és ebből kiindulva vártam az egyes pártok részéről a női ügyek felvetését.

A dolgozatban négy esettanulmány is szerepelt, amelyek célja egy-egy olyan eset bemutatása, ami a szakirodalom alapján női ügy. A leírás során kérdés, hogy a képviselők női ügyként kezelik-e az adott témákat, és ha igen, akkor igyekeznek-e megjeleníteni női érdekeket. Az esettanulmányok mindegyike a 2010–2014-es parlamenti ciklusból került kiválasztásra a szakirodalom alapján leginkább relevánsnak tekinthető négy szempont alapján:

- a nők tartalmi képviseletével foglalkozó kutatások által használt leggyakoribb és egyben „leginkább evidens” szempont a feminista értékrend alapján történő esetválasztás, tehát egy olyan törvényjavaslat kiválasztása, amely a nők hátrányos helyzetének javítását célozza. Ez alapján az első esettanulmány tárgya a kapcsolati erőszak önálló büntetőjogi tényállásáról szóló törvényjavaslat volt.
- A második esettanulmány kiválasztási szempontja az előbbivel ellentétes, egy olyan törvényjavaslat vitáját mutatta be, amely a nők hagyományos, családon belüli szerepéhez kapcsolódik: a gyermekgondozási segély folyósításának két évről három évre történő visszaemelése. Az esetválasztás alapja, hogy az újabb tanulmányok a jobboldali pártok részéről elsősorban a nők hagyományos szerepéhez kapcsolódó érdekek képviseletére törekednek.
- A harmadik eset kiválasztási szempontja az volt, hogy vélhetően női érdeket érint az a törvényjavaslat, amelynek tárgyalásakor a fő vitázók nők, ráadásul ennek valószínűségét tovább növeli az, ha a vita elsősorban a nők között bontakozik ki (Beckwith 2014, 26). Éppen ezért a legtöbb felszólaló képviselőnő száma alapján a családok védelméről szóló törvényjavaslat került kiválasztásra.
- Az utolsó esettanulmány egy összehasonlító tanulmány, amelyben a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény 2000-es módosításának és a 2011-ben elfogadott Alaptörvény vitája került összevetésre. Az Alaptörvény kapcsolódási pontját annak II. cikke jelentette, ami az új alkotmány megalkotásakor magában hordozta az abortusz vita ismételt napirendre kerülését. Bár a két eset között alapvető különbségek vannak (önálló iromány kontra új alkotmány egy cikke), a

tartalom hasonlósága egyértelmű, mivel mindkettő a női önrendelkezés egy alapvető területét érinti. A téma a feminista érdekek körébe sorolható, az összehasonlítás célja annak vizsgálata, hogy a két időállapotot illetően változott-e a nők tartalmi képviselése, változott-e a vita érvrendszere és megjelenése, a szereplők. Az esettanulmány Dr. Ilonszki Gabriellával közös kutatás eredménye, azt a társszerző hozzájárulásával, de kisebb módosításokkal közöltem az értekezésben.

Az értekezésben az egyes törvényjavaslatok parlamenten belüli és (ha volt) parlamenten kívüli vitájának bemutatása szerepelt. A törvényjavaslatok parlamenten belüli eseményeinek ismertetésekor nem csupán az iromány tárgysorozatba vételétől kezdve annak zárószavazásáig tartó események leírására törekedtem, hanem arra, hogy a parlamenti vitákban elhangzott felszólalásokat tartalmilag is elemezzem, és világossá váljon az egyes felszólalók képviselési igénye. A képviselési igények meghatározásához a törvényjavaslatok parlamenti vitájában elhangzott felszólalásokat négy kategóriába soroltam aszerint, hogy a felszólalás alapvetően feminista, gender-tudatos, gender semleges vagy antifeminista érvelésrendszert használt. Ezt a besorolási rendszert Dr. Ilonszki Gabriellával közös tanulmányunkban (Ilonszki és Vajda 2018, 2019) vezettük be és határoztuk meg az egyes kategóriák tartalmát. A kategóriák közül részletes magyarázatra talán csak a feminista és gender-tudatos kategóriák szorulnak, ugyanis bár mindkét esetben arról van szó, hogy a képviselő felszólalásában a kérdést a nők, pontosabban a nők helyzete szempontjából kitüntetett jelentőségűnek gondolja, a gender-tudatos érvelés esetén csak a probléma azonosítása történik meg, míg a feminista érvelés esetén megjelenik a javítási szándék, illetve a női önrendelkezés igénye is. Ezek ellentétje az antifeminista érvelés, amely kifejezetten tiltakozik a női érdekek figyelembevételé ellen, vagy adott esetben a nőket hibáztatja valamely társadalmi probléma léte miatt¹. Végül pedig a gender-semleges érvelés az, amelyben nem jelenik meg semmilyen gender alapú érvelés.

¹ Mindez alapján a nők hagyományos szerepét hangsúlyozó érvelés nem jelenti szükségszerűen a feminista érvelés ellentétét, hanem az esetek többségében gender-tudatos érvelésről van szó – amely alól persze lehetnek kivételek.

III. Az értekezés eredményei

III.1. Nőkhöz kapcsolódó törvényjavaslatok

Ahogy az előzetesen várható volt, a törvényjavaslatok vizsgálata elsősorban a kormány által követett „nőpolitika” megismerésére volt alkalmas, mivel a legtöbb javaslatot – általában és a nőkhöz kapcsolódóan is – a kormány, illetve kormánypárti képviselők kezdeményezték. Az Országgyűlés által tárgyalt törvényjavaslatok tartalmi elemzése alapján megállapítható, hogy:

- közel azonos mértékben minden parlamenti ciklusban felmerültek olyan ügyek, amelyek valamilyen szempontból a nőkhöz kapcsolódtak. Ezek arányában nem volt szignifikáns különbség az egyes parlamenti ciklusok között, arányuk 2–3 százalék volt.
- A kormánypártok választási programjai viszonylag jól jelezték előre a pártok későbbi női képviseletét (mely csoportok képviselete lesz hangsúlyos, milyen kontextusban jelennek meg a nők).
- A felmerülő témákkal kapcsolatban csak a jobboldali többségű parlamentekről mondható el, hogy volt olyan terület, amelyhez a nőket kifejezetten társították, és ez pedig az anyaság. A két vizsgált baloldali többségű parlamentben a nők helyzetére inkább több területtel kapcsolatban, a nők különböző csoportjaival és élethelyzeteivel összefüggésben tértek ki.
- A kifejezetten feminista értékek – részben a témák változatossága miatt is – elsősorban a két baloldali ciklus törvényjavaslataiban jelentek meg.

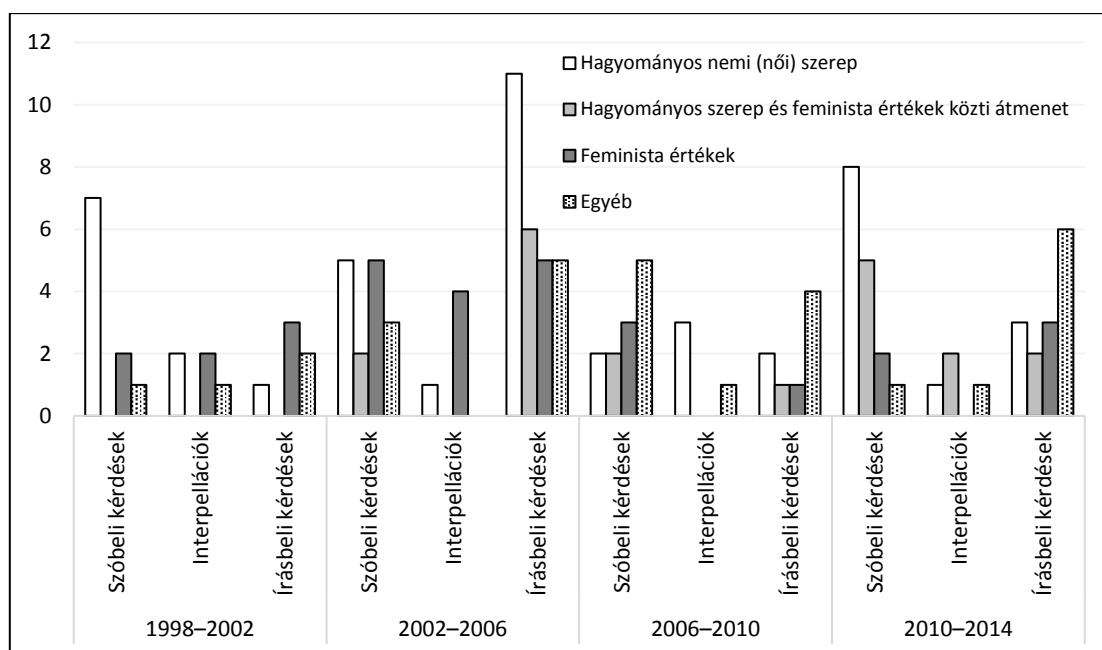
Összességében tehát bár nem volt jelentős különbség a bal- és jobboldali parlamenti ciklusokban tárgyalt törvényjavaslatok számát és arányát tekintve, a nőkhöz társított ügyek eltértek. Bár a szakirodalom alapján azt várnánk, hogy a baloldali pártok az egalitáriánus ideológiákból fakadóan inkább és sikeresebben képviselik a nők érdekeit (Caul 1999, Grey 2006; Celis és Erzeel 2015), a magyar esetben nem jelenthető ki, hogy a baloldali kormányok idején elsősorban feminista értékeket tartalmazó törvényjavaslatok lettek volna napirenden. Bár tény, hogy inkább a két baloldali ciklusban merült fel egy-két ilyen típusú kezdeményezés, ezek megjelenése esetleges volt. A jobboldali kormányokkal kapcsolatban viszont – ahogy arra az újabb kutatások is kitérnek – elmondható, hogy az általuk megjelenített női képviselet során a hangsúly a nők hagyományos szerepén volt.

III.2. Női érdekek megjelenése a parlamenti kérdésekben és interpellációkban

A parlamenti kérdések és interpellációk elemzése alapján megállapítható, hogy bár a két eszköz elviekben lehetőséget adhatna az ellenzék számára a női érdekek konzekvens megjelenítésére vagy arra, hogy egy-egy téma kapcsán női szempontokat vessenek fel, erre valamiért nincs igény, amit a nőkhöz kapcsolódó irományok kis száma is mutat. Azt mondhatjuk, hogy ha éppen nincs aktualitása a témának – például nem érkezik egy, a nők akár munkaerőpiaci, akár közéleti helyzetével foglalkozó elmarasztaló nemzetközi jelentés vagy nincs napirenden a születésszámok alakulása –, akkor az a képviselők számára is sokdrangú lesz, és ennek megfelelően nem tesznek fel kérdést a nőkkel kapcsolatban. Az elemzés alapján a nők tartalmi képviseletére vonatkozóan a következő megállapítások tehetők:

- a választási programokban meghirdetett „nőpolitikák” csak kevés esetben köszöntek vissza a kérdésekben, azok alapján tehát kevésbé lehet előre jelezni – elsősorban az ellenzéki pártok által – fontosnak tartott női témákat.
- A nők – a törvényjavaslatokhoz hasonlóan – a kérdésekben jellemzően mint anyák jelentek meg, munkaerőpiaci helyzetük is sok esetben a gyermekvállalást követő, illetve a gyermeknevelés melletti munkavállalás nehézségeivel kapcsolatban merült fel.
- A nők más kontextusban való megjelenésére ad hoc módon került sor, jellemzően olyankor, amikor érkezett egy elmarasztaló nemzetközi vélemény vagy statisztika a nőkre vonatkozóan.
- A fő témaköröket tekintve mind a négy vizsgált parlamenti ciklusban a nők hagyományos szerepével kapcsolatos kérdések domináltak, ahogy azt az 1. ábra is mutatja.

1. ábra: Összefoglaló ábra – A parlamenti kérdésekben és interpellációkban megjelenő női témák fő típusainak megoszlása (1998–2014)

Szerző által készített ábra

Az irodalom azon feltételezése, amely szerint a női ügyek elsődleges megjelenítői a nők, illetve a baloldali pártok, csak részben tekinthető igazoltnak. A kérdezők pártok szerinti megoszlása nem igazolta, hogy a női érdekek elsőszámú megjelenítői a baloldali pártok lennének. Ellenzéki pozícióban a baloldali és jobboldali pártok képviselői egyaránt tettek fel kérdéseket a nőkkel kapcsolatban. A kérdezők nemek szerinti megoszlása viszont releváns, ugyanis a nők inkább kérdeztek a nők helyzetével kapcsolatban, mint a férfiak. Annak ellenére, hogy a képviselők igen nagy része férfi, a nők parlamenti létszámarányához képest nagyobb arányban található olyan kérdések és interpellációk, amelyek benyújtója női képviselő. A megállapítás a szóbeli kérdések esetén mind a négy parlamenti ciklusban megállja a helyét, illetve többnyire a vizsgált írásbeli kérdéseknél is.

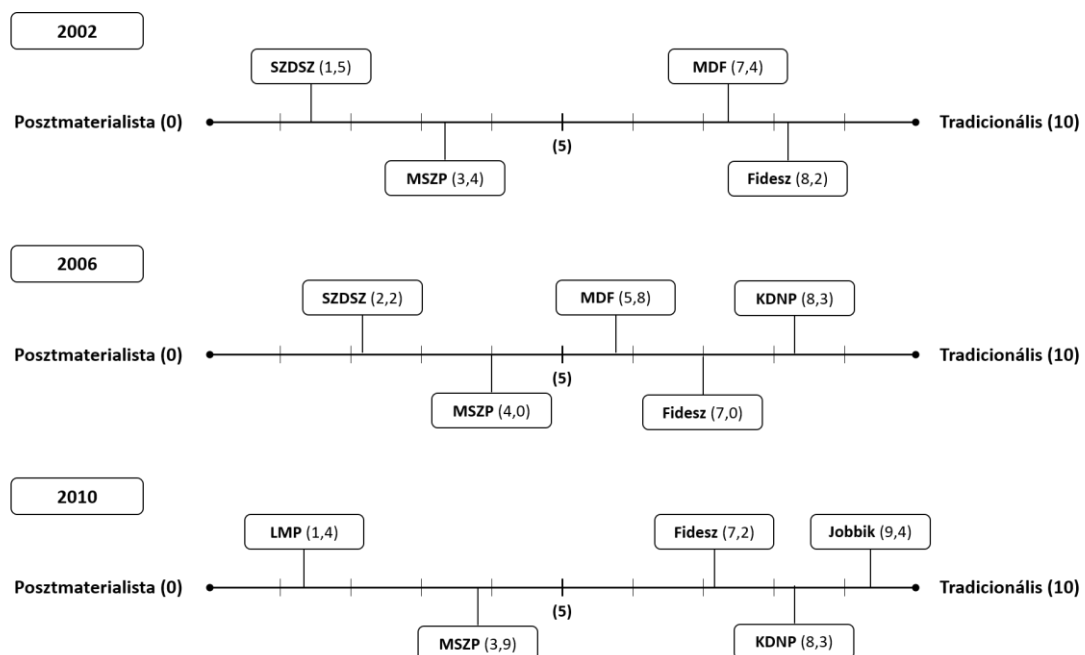
III.3. Összegzés

A kutatás eredményei alapján a nők tartalmi képviseletével kapcsolatban kijelenthető, hogy bár a bal- és jobboldali pártok részéről egyaránt van igény a nők valamilyen képviseletére, annak mértéke nem túl jelentős. Ezt mutatja, hogy a vizsgált törvényjavaslatok és kérdések csupán 1–2 százaléka vonatkozott a nőkre. Az értekezés tehát empirikusan bizonyítja azt a korábbi feltételezést, miszerint a női témák, illetve a női szempontú érvelés igen ritka a magyar parlamentben. Mivel mindez a nők alacsony képviseleti arányával is párosul, ezért jogosan merül fel a vád, hogy a többségben lévő férfi képviselők nem vagy rosszul tematizálják a nőkkel kapcsolatos ügyeket. A vád nem alaptalan, mert sok esetben a nőket érintő ügyeket a képviselők nem női ügyként, nőket érintő problémaként kezelik, hanem azt másnak csomagolják (például büntetőjogi, népesedési, munkajogi stb. kérdésnek). Annak ellenére, hogy hazánkban a nők helyzete szinte folyamatosan napirenden lehetne, a női témák a parlament napirendjére csak ad hoc jelleggel kerülnek fel, jellemzően egy elmarasztaló nemzetközi vélemény vagy friss statisztika kapcsán. A gyermekvállaláson kívül a nők nem igazán jelennek meg más kontextusban, a női szempontok más témákkal kapcsolatban valamiért nem relevánsak, ami egyben azt is jelenti, hogy nincs olyan szereplő, aki folyamatosan, tudatosan gender-szempontról vizsgálná a közpolitikai munkát, ilyen típusú kritikát nyújtana. A képviselők a nőkre elsősorban mint (lehetséges) anyákra tekintenek, rendszerint a családdal, de leginkább a gyermekvállalással összefüggésben hivatkoznak a nőkre, illetve a női esélyegyenlőség biztosítása – különösen a jobboldali kormányok idején – egyre inkább egyet jelent a gyermeknevelés és a munkavállalás összeegyeztethetőségével.

A pártok választási programjai ugyanezt támasztották alá. Amennyiben szerepelt valamely párt programjában nőekkel kapcsolatos pont, az jellemzően a nőekkel anyai minőségükben foglalkozott – ez alól az egyetlen kivételt az SZDSZ programjai képezték, amelyekben a nők nem csak mint anyák jelentek meg, hanem a párt külön hangsúlyt fektetett általában a nők esélyegyenlőségének biztosítására is. A többi párt „női programjának” középpontjában jellemzően vagy a nők családon belüli szerepének támogatása szerepelt, vagy a család és a karrier összeegyeztethetőségének segítése. Ez utóbbival kapcsolatban azonban fontos megjegyezni, hogy általában a támogatás mögött húzódó érv a demográfiai helyzet javítása, a gyermekvállalás ösztönzése és nem a nők foglalkoztatottságának növelése volt, ami időben előre haladva egyre nyilvánvalóbbá és hangsúlyosabbá vált a pártok programjaiban.

Az értekezés során az is kiderült, hogy a női ügyek nem feltétlenül értelmezhetőek a hagyományos bal-jobb skálán. Ellenben a pártok posztmaterialista–tradicionalis értékskálán elfoglalt pozíciója – ahogy annak fontosságára Erzeel és Celis (2016) is felhívta a figyelmet – képes volt jobban előre jelezni, hogy az egyes pártok számára mennyire bír központi jelentőséggel a nők képviselete, illetve az, hogy milyen érdekek megjelenítését tartják fontosnak. Kiderült, hogy a jobboldali és egyben a tradicionalis értékekkel jobban azonosuló pártok és képviselőik – pártonként eltérő mértékben, de – elsősorban a nők családon belüli szerepét hangsúlyozták (Fidesz, KDNP, MDF, Jobbik), míg a skála másik oldalán elhelyezkedő, a posztmaterialista értékekhez közelebb álló két, vizsgált baloldali párt, az SZDSZ és az LMP hajlandó volt a nőkre nem kizárólag anyákként tekinteni, hanem nyíltan felvállalták olyan, gyakran a feminista jelzővel illetett ügyek képviseletét is, mint a nők egyenjogúsága, a nők önrendelkezéshez való joga vagy éppen a családon belüli erőszakkal kapcsolatban a nők védelmének szükségessége.

2. ábra: A parlamenti pártok posztmaterialista – tradicionalis értékskálán elfoglalt pozíciója (2002, 2006, 2010)

Szerző által készített ábra, az adatok forrása Bakker et al. (2015)

Az esettanulmányok alapján megállapítható, hogy egyrészt azoknál a témáknál, ahol a nők nem a gyermekvállalással kapcsolatban, hanem mint hátrányos csoport jelentek meg, ott a különböző képviselői vélemények markánsabban kirajzolódtak – és nem melleleg ezek az ügyek nagyobb érdeklődésre tartottak számot –. A nők tartalmi képviseletének megvalósulása éppen ezért egyértelműbb és láthatóbb a feminista értékrendű ügyek esetében, illetve a vitákban könnyebben azonosíthatók a női érdekek. Másrészt viszont a parlamenti viták során, attól függetlenül, hogy a nők milyen kontextusban merültek fel többnyire gender-semleges érvek hangzottak el a képviselők részéről.

Az alapján, hogy a vizsgált ciklusok mindegyikében, közel azonos arányban foglalkoztak olyan ügyekkel, amelyek a nőkhöz kapcsolódtak, a nők jelenlétének hiánya elviekben nem okozott képviseleti deficitet. Viszont ez egy meglehetősen egyoldalú képviseletet jelentett, amely során a női esélyegyenlőség kimerült a gyermekvállalás és a munka összeegyeztethetőségében. Ezen az sem változtatott, hogy mind a négy parlamenti ciklusban volt egy-egy olyan párt, amely nőekkel kapcsolatos politikája nem a hagyományos nemi szerepeken alapult. Ez alapján viszont valószínűleg inkább arról van szó, hogy nincs valódi női képviselet, de lehet, hogy nincs is rá igény – legalábbis a pártok részéről. Ezt mutatja az is, hogy a kérdések és az interpellációk vizsgálata során egyik ciklusban sem találtam olyan szereplőt, aki konzekvensen igyekezett volna a női szempontok megjelenítésére, vagy felvetette volna azt a kérdést, hogy egy adott szabályozás hogyan hat a nőkre, van-e annak nemi vonatkozása. – Holott ezek lennének azok az intézmények, amelyek a kormány által meghatározott napirendtől függetlenül terepet biztosíthatnának arra, hogy ezeket a szempontokat a képviselők felvessék. – Ugyanezt igazolja az esettanulmányoknál tapasztalt gender-semleges érvelések többsége, ami alapján a pártok meglehetősen óvatosak és kerülnek a nőekkel kapcsolatos kérdésekben a nyílt értékválasztást.

Tapasztalat hiányában azonban arra a kérdésre, hogy milyen lenne a politika, ha több nő venne részt a döntéshozatalban, empirikus alapokon nyugvó választ nem tudunk adni a magyar esetre vonatkozóan. Éppen ezért ez a kérdés jelenleg megválaszolatlan marad, mivel erre a szakirodalom sem kínál egyértelmű választ, ugyanis a nők nagyobb arányú parlamenti jelenléte nem feltétlenül eredményez szükségszerűen gyakoribb és hatékonyabb női érdekérvényesítést (Childs és Krook 2008), mivel nem minden nő akar a nők érdekében cselekedni (Childs és Krook 2006). Továbbá az sem mindegy, hogy a képviselő pártja hogyan viszonyul a nők képviseletéhez, fontosnak tartja-e érdekeik képviseletét. Vannak ugyanis olyan pártok, amelyek a nagy számok törvénye alapján hozzák a női képviselőket, akik viszont nem érznek különösebb ambíciót arra, hogy a korábbiaktól eltérő női ügyekért lobbizzanak, éppen

ezért a nők pusztán jelenlétének emelkedése nem biztos, hogy valóban elmozdulást jelentene a jelenlegi „nők = anyák” besktalyázástól. A női érdekek képviselete szempontjából tehát a pártoknak meglehetősen nagy szerepük van. Ez alapján pedig bár a női képviselők léte valóban nem szükséges feltétel, a magyar esetben látszólag mégis szerencsésebb lenne jelenlétük növelése, különösen akkor, ha az olyan intézmények, mint a jelöltállítás, a párton belüli hierarchia vagy a képviseleti intézmények működése, nemi alapon diszkriminatívak.

IV. Hivatkozások

- Ayata, Ayşe Güneş, és Fatma Tütüncü. 2008. „Critical Acts without a Critical Mass: The Substantive Representation of Women in the Turkish Parliament.” *Parliamentary Affairs* 61 (3): 461–475. doi:10.1093/pa/gsn012.
- Bakker, Ryan, Catherine de Vries, Erica Edwards, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Gary Marks, Jonathan Polk, Jan Rovny, Marco Steenbergen, és Milada Anna Vachudova. 2015. „Measuring party positions in Europe. The Chapel Hill expert survey trend file, 1999–2010.” *Party Politics* 21 (1): 143–152. doi:10.1177/1354068812462931.
- Beckwith, Karen. 2014. „Plotting the Path from One to the Other.” In: *Representation. The Case of Women*, szerkesztette Maria C. Escobar-Lemmon, és Michelle M. Taylor-Robinson, 19–40. Oxford:Oxford University Press.
- Boda, Zsolt, és Sebők Miklós (szerk.). 2018. *A magyar közpolitikai napirend – Elméleti alapok, empirikus eredmények*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Bjarngård, Elin, és Rainbow Murray. 2015. *The Causes and Consequences of Male Over-Representation: A Research Agenda*. European Consortium of Political Research (ECPR) Joint Sessions Workshop, Warsaw, 30 March to 2 April 2015.
- Carroll, Susan J. 1994. *Women as Candidates in American Politics*. Second edition. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Caul, Miki. 1999. „Women's Representation in Parliament. The Role of Political Parties” *Party Politics* 5 (1): 79–98. doi:10.1177/1354068899005001005.
- Celis, Karen, és Sarah Childs. 2012. „The Substantive Representation of Women: What Do with Conservative Claims?” *Political Studies* 60 (1): 213–225. doi:10.1111/j.1467-9248.2011.00904.x.
- Celis, Karen, Sarah Childs, Johanna Kantola, és Mona Lena Krook. 2008. „Rethinking Women's Substantive Representation.” *Representation* 44 (2): 99–110. doi:10.1080/00344890802079573.
- Celis, Karen és Silvia Erzeel. 2015. „Beyond the Usual Suspects: Non-Left, Male and Non-Feminist MPs and the Substantive Representation of Women.” *Government and Opposition* 50 (1): 45–64. doi:10.1017/gov.2013.42.
- Childs, Sarah, és Mona Lena Krook. 2006. „Should Feminist Give Up on Critical Mass? A Contingent Yes.” *Politics & Gender* 2 (4): 522–530. doi:10.1017/S1743923X06251146.
- . 2008. „Critical Mass Theory and Women's Political Representation.” *Political Studies* 56. 725–736. doi:10.1111/j.1467-9248.2007.00712.x.

- . 2009. „Analysing Women’s Substantive Representation: From Critical Mass to Critical Actor.” *Government and Opposition* 44 (2): 125–145. doi:10.1111/j.1477-7053.2009.01279.x.
- Dahlerup, Drude. 1988. „From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics.” *Scandinavian Political Studies* 11 (4): 275–298. doi:10.1111/j.1467-9477.1988.tb00372.x.
- Erzeel, Silvia, és Karen Celis. 2016. „Political parties, ideology and the substantive representation of women.” *Party Politics* 22 (5): 576–586. doi:10.1177/1354068816655561.
- Grey, Sandra. 2006. „Numbers and Beyond: The Relevance of Critical Mass in Gender Research.” *Politics & Gender* 2 (4): 492–502. doi:10.1017/S1743923X06221147.
- Ilonzki, Gabriella, és Vajda Adrienn. 2019. „Women’s Substantive Representation in Decline. The Case of Democratic Failure in Hungary.” [Kézirat] *Politics & Gender – Megjelenés alatt*
- . 2018. „A képviselő újrafogalmazása és alkalmazása a női képviseletre. Az abortuszkérdés (2000, 2011)” *Politikatudományi Szemle* 27 (1): 17–40.
- Kanter, Rosabeth Moss. 1977. „Some Effects of Proportions on Group Life: Skewed Sex Ratios and Responses to Token Women.” *American Journal of Sociology* 82 (5): 965–990. doi:10.1086/226425.
- Lindgren, Karl-Oskar, Magdalena Inkinen és Sten Widmalm. 2009. „Who Knows Best what the People Want: Women or Men? A Study of Political Representation in India.” *Comparative Political Studies* 42 (1): 31–55. doi:10.1177/0010414008324992.
- Lovenduski, Joni. 2001. „Women and Politics: Minority Representation or Critical Mass?” *Parliamentary Affairs* 54 (4): 743–758. doi:10.1093/parlij/54.4.743.
- Phillips, Anne. 1995. *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press.
- Studlar, Donley T., és McAllister, Ian. 2002. „Does a critical mass exist? A comparative analysis of women’s legislative representation since 1950.” *European Journal of Political Research* 41 (2): 233–253. doi:10.1111/1475 6765.00011.

V. A szerző korábban a témában készített publikációi

Tudományos könyvek, könyvrészek

Vajda (Tóth), Adrienn, és Ilonszki Gabriella. 2015. „Új választási rendszer – Új jelöltállítási és képviseleti feltételek a nők számára?” In *Pártok, jelöltek, képviselők*, szerkesztette Ilonszki Gabriella, 138–160. Budapest: Szabad Kéz Kiadó.

Referált szakmai folyóiratcikkek (magyar nyelven)

Ilonszki, Gabriella, és Vajda Adrienn. 2018. „A képviselet újrafogalmazása és alkalmazása a női képviseletre. Az abortuszkérdés (2000, 2011).” *Politikatudományi Szemle* 27 (1): 17–40.

Vajda (Tóth), Adrienn, és Ilonszki Gabriella. 2015. „Pártok vagy választók? A női jelöltek esélye az egyéni választókerületekben, 1998–2010.” *Politikatudományi Szemle* 24 (3): 27–50.

Referált szakmai folyóiratcikkek (angol nyelven)

Ilonszki, Gabriella, és Vajda Adrienn. 2019. „Women’s Substantive Representation in Decline. The Case of Democratic Failure in Hungary.” [Kézirat] *Politics & Gender* Megjelenés alatt.